

Kerbelâ Mersiyelerinde Kadın Karakterler: Âsî Dîvânı Örneği*

AYNUR KURT**

Female Characters in the Elegy of Karbala : Example of Âsî's Dîvân

Ö Z E T

Türk edebiyatında Kerbelâ Olayı'nı konu edinen edebî eserlerde genellikle Hz. Hüseyin ve beraberinde şehit düşenler anlatılmıştır. Bu elim olaya giden süreçte, olay esnasında ve sonrasında yaşananların hazin izlerini üstlenmek zorunda kalan diğer önemli karakterler ise Kerbelâ kadınları olmuştur. Araştırmalarımız neticesinde Kerbelâ ve kadın konulu çalışmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Kerbelâ Olayı'nın anlatıldığı eserlerin özgün bir örneği, Meşhedî Hasan Aga Âsî (Ö. 1979) tarafından Tebriz'de tertip edilen ve tamamen Kerbelâ mersiyelerinden müteşekkil olan Âsî Dîvânı'dır.

Âsî Dîvânı, Kerbelâ Olayı'nda orada olduğu bilinen kadınlar konusunda da oldukça zengin bir muhtevâyâ sahiptir. Dîvân'da, Hz. Hüseyin'in ve Kerbelâ'da şehit edilenlerin mersiyelerinin yanı sıra Hz. Fâtma, Ümmü Seleme ve Kerbelâ Olayı'nda yer aldıkları bilinen ehli-i beyt kadınlarından Hz. Zeynep, Gülsüm, Fâtma Ümmü'l-Benîn, Sekîne, Rubâb, Leylâ gibi karakterlere de yer verilmiştir. Bu mersiyelerde kadın karakterler genellikle ağlayan, feryâd eden ağıt yakan, saldırlar karşısında metanetle birbirlerine destek olan ve ölenlerin arkasından Kur'an-ı Kerim okuyan kişiler olarak tasvir edilmiştir. Âsî Dîvânı, Kerbelâ kadınlarının yaşadıklarını oldukça dramatik bir üslupla ortaya koymaktadır. Dîvândaki mersiyeler bazen şehit edilenlerin kendi ağızlarından bazen de Kerbelâ kadınları tarafından söylenmiştir. Hüseyin'in arkasından mersiye okuyanlara şefaati olacağına dair düşünce burada Hz. Fâtma için de kullanılmıştır. Âsî Dîvânı'nın Kerbelâ Olayı'ndaki kadınların yerini, yaşadıklarını ve önemini

ABSTRACT

In the literary works describing the Karbala Incident in Turkish Literature, Husayn and those who were him are explained. Other characters bearing the sad traces of what happened during and after this sad event were the women in Karbala. It has been observed that there are very few studies on Karbala and women. The Divan of Asi composed entirely of Karbala elegies and written by Meşhedî Hasan Aga Asi in Tabriz, is an original example of the works in which the Karbala is told. In the work together with the elegies of Huseyin and those who were martyred with him, Hz. Fatma, Ummu Salama and the woman of the Ahl- al-Beyt in the Karbala Incident. Characters such as Zeynep, Gulsum Fatma Ummu'l-Benin, Sekine, Rubab and Leyla are also included. In these elegies, female characters are generally depicted as crying, wailing, lamenting, supporting each other in the face of attacks and reciting the Qur'an after the dead. Asi's Divan reveals the experiences of the women of Karbala in a very dramatic style. The elegies in the divan were sometimes sung by the martyrs themselves and sometimes by the women of Karbala. The belief that Husayn will be an intercessor, expressed from the Shia point of view, is also stated here for Fatma. The Divan of Asi is an exemplary work in terms of revealing the place, experiences and importance of women in the Karbala Incident. We hope that our article on this original work will set an example for studies on Karbala and women.

* Makalenin Geliş Tarihi: 14.03.2022/ Kabul Tarihi: 27.05.2022. Bu makale "Dîvân-ı Âsî (İnceleme-Metin)" adlı doktora tezinden faydalanılarak yazılmıştır.

** Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, (aynurpalabiyik@gmail.com), Orcid Id : 0000-0002-7358-0312.

ortaya koyması bakımından örnek bir eser olduğu kanaatindeyiz. Bu çalışmanın bizden sonraki Kerbelâ ve kadın konulu çalışmalara katkı sağlayacağını ümit etmekteyiz.

ANAHTAR KELİMELEER

Türk İslam Edebiyatı, Mersiye, Dîvân, Kerbelâ, Kadın.

KEYWORDS

Turkish Islamic Literature, Elegy, Divan, Karbala, Woman.

Giriş

Mersiye, birinin ölümü karşısında duyulan üzüntüyü anlatmak için yazılan manzûmelerdir (Devellioğlu 1993: 622). Irak'ta Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ve mezarının da bulunduğu yerin adı olan Kerbelâ (Devellioğlu 1993: 509) bu özelliğiyle mersiyelerin konusu olmuştur. Arapça mersiye kelimesi aynı zamanda ölen kişinin iyiliklerini saymak anlamına da gelmektedir (İsen 1994: 2). Eski Türk geleneğinde görülen yuğ, yani mâtem törenlerinde okunan sagularla aynı özellikte olan mersiyelerin (Köprülü 1997: 307; Arslan-Erdoğan 2009: 23) zamanla daha özel bir alanını kapsayan bir kolu olan Kerbelâ mersiyeleri ise, yalnızca Hz. Hüseyin'in ve ailesindeki bazı fertlerin ölümü üzerine yazılan ağıt türündeki manzûmelerdir. Ölenin ardından ağıt söyleme geleneğinin nazma dökülmüş hali olan mersiyeler, Kerbelâ Olayı'nın ardından daha özel bir alana ayrılarak Kerbelâ mersiyeleri adı verilen türü oluşturmuştur. Kerbelâ konulu mersiyeler, başta Hz. Hüseyin olmak üzere Kerbelâ'da şehit edilenler için yazılıp söylenen şiirler olarak özellikle Azerbaycan Türkleri tarafından oluşturulan edebî bir çevrenin de mahsûlü hâline gelmiştir. Bu çevrede kaleme alınan mersiyeler Türk edebiyatından farklı olarak dini-mezhebi mersiyeler adıyla bir alt gruba ayrılarak oluşturulmuştur. Türk edebiyatında Kerbelâ mersiyeleri, dîvân ve halk edebiyatı nazım şekillerinin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan bir tür olarak farklı bir alanı ifade etmektedir. Bu durumun güney Azerbaycan'da yazılan Kerbelâ mersiyeleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Azerbaycan edebiyatında da Kerbelâ mersiyeleri, tıpkı klâsik edebiyatımızda olduğu gibi hem klâsik üslubun gerektirdiği yöntemle kaleme alınmış; hem de Azerbaycan halk edebiyatının tür, şekil ve ölçüleriyle yazılmıştır. Azerbaycan mersiye edebiyatının, klâsik edebiyat ve halk edebiyatının dışında farklı bir alanı kapsadığı görülmektedir. Kerbelâ mersiye edebiyatı adı verilebilecek bu alan hem

Arap, hem Fars hem de Türk edebiyatlarını içine alan geniş bir edebî coğrafyanın mahsullerini ihtivâ etmektedir. Kerbelâ mersiyeleri Güney Azerbaycan'daki Türkler tarafından günümüzde de yazılmaya devam eden ve varlığını sürdüren bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın algısı edebiyatımızda İslamiyet'ten önce ve göçebelik devrinde kadın, erkek tipi gibi ata binen, kılıç kuşanan savaşan bir görünüm arz etmektedir. Yerleşik uygarlık ve İslam kültürünün çerçevesinde kadın daha pasif bir konuma gelerek aşk gibi konuların bahsi olmuştur. Batı uygarlığı tesirinden sonra ise kadın sosyo-ekonomik olarak daha etkin ve erkek tipine yakın bir rol almıştır (Çetinkaya 2008: 208). Makalemizin asıl konusu Kerbelâ Olayı'nın anlatıldığı *Âsî Dîvânı*'daki mersiyelerde yer alan kadın karakterlerdir. Güney Azerbaycan Türklerinin yaşadığı bölge olan Tebriz'de Türkçe yazılan *Âsî Dîvânı*, İran'da yer alan bir internet kaynağı dışında hakkındaki bilgilere ulaşamayan Meşhedî Hasan Aga Âsî tarafından yazılmıştır. Âsî'nin, yaşadığı bölgenin siyasî ve sosyal durumu etrafında şekillenen kadın algısı da göz önünde bulundurulduğunda *Dîvân*'ın, Türk edebiyatında yerleşik hayata geçiş ve İslam kültürünün etkisi altında kadına bakış anlayışıyla yazıldığını da söylemek mümkündür. Ancak Âsî Hz. Zeynep başta olmak üzere Kerbelâ'da yer alan kadınların iffetli, dürüst, metanetli ve cefalara katlanan yönlerini de vurgulamaktadır. Nitekim Âsî, yüce, yüksek ve saygıdeğer hürmete layık anlamlarına gelen mükerrem sıfatıyla Hz. Zeynep'in, acılar karşısında metanetli ve sabırlı oluşunu *Dîvân*'da şöyle dile getirmiştir:

*Öziñ bülürsen bu müddeti
Çoñ olup hüseyn renc u zañmetim
İdüp tañammül muşibete
Derd elinden olmup şikâyetim
İder benim şerh-i hâlimi
Başdaki bu kârî cerâhatim
Olup rızâ her belâya dil
Virmüşem ezelden ğazâya men... (LXXVI/1)¹*

¹ Parantez içindeki numaralar İran Milli Kütüphanesi 244. Numarada yer alan nüshanın şiir ve beyit/bent numaralarıdır.

Hasan Aga Âsî Tebriz'in en etkili âşûrâ şâirlerinden biri olarak bilinmektedir. 1927 yılında Hacı İsmâil Nobar Çarşısı'nda dünyaya gelmiştir. İmanlı ve tutucu bir ailede yetiştiği bilinen Âsî edebiyata olan ilgisi nedeniyle ile mersiye şiirleri yazmaya başlamış; üstün ahlaki, yeteneği, ve terbiyesi sâyesinde Tebriz'in şiir ve mersiye heyetlerinde aranan bir şair hâline gelmiştir. 30 yaşında ilk dîvânı olan *Dîvân-ı Âsî*'yi yazmıştır. Âsî 1979 senesinde yılında vefât etmiş ve Tebriz'deki Bagaiye Mezarlığı'na gömülmüştür. *Dîvân*'ı dışında başka herhangi bir eserine ulaşamamıştır.² *Âsî Dîvânı*'nın İran Milli Kütüphanesi'ndeki 244 numarada kayıtlı olan nüsha ve 1998 yılında Benî Hâşimî Yayınevi tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanan (Âsî, 1998) iki nüshası dışında herhangi bir nüshası bulunamamıştır. *Dîvân*'ın ikinci cildi de tıpkıbasım olarak neşredilmiştir. Âsî'nin *Dîvân*'ı dışında başka eserine rastlanılmamıştır. 1954 yılında kaleme alınan bu *Dîvân*'ın en önemli özelliği içerisindeki şiirlerin Kerbelâ mersiyelerinden oluşmasıdır. Âsî, Ehli Beyt'e olan hürmetini sunmak ve Allâh'ın affına mazhar olabilmek için yazdığı şiirlerinin yer aldığı *Dîvân*'da Kerbelâ Olayı'nda şehit edilenlerin mersiyelerini oldukça dramatik ve lirik bir üslupla işlemiştir.

Lirik, mübalağalı bir şekilde yazdığı mersiyelerinde edebî sanatlarla oldukça sık yer veren Âsî'nin aruz veznini kullanmada başarılı olmadığı görülmektedir. *Dîvân*'da aruz bakımından kusurlu olan manzûmelerin yanında hiçbir ölçü ya da şekle uymayan şiirler de yer almaktadır. *Âsî Dîvânı*, yalnızca Kerbelâ mersiyelerinden oluşması ve İran'da Türkçe yazılan divanlardan biri olması bakımından önemlidir. Eserde Kerbelâ'da şehit edilenlerin mersiyelerinin yanında Şîa imamlarının mersiyesi de yer almaktadır. Bunların dışında Kerbelâ Olayı'ndaki hazin tabloda yer alarak acıyı ve çaresizliği yaşadığı bilinen kadın ve çocuklardan da söz edilmektedir. Kerbela ile ilgili yazılan çoğu eser daha çok Kerbelâ'da

² Asi hakkındaki bilgilere ulaşılabilen tek kaynak İran'da yer alan bir internet sitesidir. Bu kaynak dışında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. <http://www.nobar1.ir/%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%B2%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%A7%D8%B4%D8%B9%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B1%D8%AD%D9%88%D9%85-%D8%AD%D8%B3%D9%86-%D8%A2/> (08.02.2019)

savaşan ve şehit düşen erkeklerle ilgilidir (Uçan - Uçan, 2017: 9). Ancak Kerbelâ'da olan kadınların durumlarını anlatan çalışmaların azlığı dikkatimizi çekmiştir. Bu sebeple çalışmamızda Hz. Fâtıma, Ümmü Seleme ve Kerbelâ Olayı'nda yer aldığı bilinen ehl-i beyt kadınlarından Hz. Zeynep, Gülsüm, Fâtıma Ümmü'l-Benîn, Sekîne, Rubâb, Leylâ gibi karakterlere verilen isim ve sıfatlar ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra Kerbelâ mersiyelerinde kadın karakterlerin hangi yönleriyle ele alınıp işlendiği, olay esnasında yaşadıkları ve mersiyelerde yer alan isim ve sıfatlarının ne olduğu *Âsî Divânı* özelindeki beyitlerden örnekler verilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Kerbelâ Olayı'nda orada olmasa da Kerbelâ konulu mersiyelerde adı sıkça geçen en önemli kadın karakter Hz. Fâtıma'dır. Bu nedenle ilk olarak onunla ilgili tespitleri vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

1. Hz. Fâtıma

Âsî Divânı'nda yer verilen ilk kadın karakter Hz. Fâtıma'dır. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinden 605 yılında dünyaya gelen Hz. Fâtıma'nın künyesi Ümmü Ebîhâ ve lakapları da beyaz yüzlü kadın anlamına gelen Zehrâ ve iffetli namuslu kadın olan Betûl'dür (Uluişik 2020: 15-16). Asıl adı Ümmü'l-Haseneyn Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ'dır. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızıdır. Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Hasan'ın ve Hz. Hüseyin'in (Uzun 1995: 223) annesidir (Kandemir 1995: 219). Türk edebiyatında tarihi ve menkabevî kişiliğiyle birlikte eşine, evine ve çocuklarına bağlı, onlara hizmet eden, becerikli, sabırlı, güzel ahlâklı, mümin kadınların hanımefendisi ve şefaatçisi örnek bir Müslümân hanım olarak anlatılmıştır (Yekbaş 2012: 309-311). Ayrıca edebî metinlerde adının Türk halk ağzında yaygınlaşan Fatma veya Fadime şekillerinin yanı sıra Fatma Ana şeklinde de geçmektedir. Ayrıca beyaz tenli olması sebebiyle Zehrâ (Fâtımatü'z-Zehrâ), iffetli oluşundan dolayı "Betûl", cennetteki en faziletli dört kadından biri olarak ifâde edildiğinden "Cennet hâtunu", kıyâmette

kendisinden şefâat beklendiği için “Kıyâmet hâtunu” ve “Seyyidetü'n-nisâ” unvanlarıyla anılmıştır.³

Hz. Hüseyin'in annesi olması dolayısıyla Hz. Fâtıma ismi eserde oldukça sık geçmektedir. Hz. Fâtıma'nın isminin yer aldığı şiirlerde Fedek arazisinden hakkını istemesi, bunun üzerine uğradığı zulüm, vefatı ve bu esnada yaşananlar, Hz. Hüseyin'in ölümü sonrasında ortaya çıkması ve kendi ağzından ağıt yakması gibi konular işlenmiştir.

Divan'da Hz. Fâtıma'nın vefatı üzerine oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in feryâd ettikleri kısımda geçen beyitlerden bazıları şöyledir:

*Biri diyirdi salum hansı günlerün yâda
Fiğân idüm ana yâ Fâtıma gelüm dâda (I/97)*

*Zibes ki nâle vü feryâda Fâtıma geldi
Hemân yaralı beden bir telâtuma geldi (VII /12)*

Eserde Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in ümmetine mahşer günü şefaati olacağından da bahsedilmektedir:

*Odur şefî'a kıyâmet günü günehkâre
Peyember ümmetiniün derdine odur çâre (I/20)*

Âsî Dîvân'da Hz. Fâtıma'nın, Betûl, Zehrâ, Azrâ ve Sıddıka-ı Kübrâ gibi isim ve sıfatlarına da yer vermiştir.

Zehrâ

Hz. Fâtıma eserde beyaz, parlak yüzlü kadın anlamına gelen Zehrâ lakabıyla da geçmektedir. Bu lakabın yer aldığı beyitte Hz. Fâtıma'nın zulüm ateşiyle evinin ve kalbinin adeta yandığı belirtilmiştir:

*Zulm odıyla dergehün odlandı yâ Zehrâ seniün
Muhsin'ün sektî oldı kalbün yandı yâ Zehrâ seniün (IV/beyt)*

Dîvân'da Hz. Fâtıma şefaati olarak gösterilmiştir. Hz. Fâtıma için gözyaşı dökkenlerin onun şefâatine erişeceği şöyle ifade edilmiştir:

*Hemişe eşk-i başar tök 'ezâ-yı Zehrâ'da
Sene şefâ'ati Zehrâ yetişsiün 'ukbâda (I/104)*

³ Hz. Fâtıma'nın Türk İslâm Edebiyatında yer alan diğer isim ve sıfatları için ayrıca bkz. : Atila Gökdemir, Türk İslâm Edebiyatında Hz. Fâtıma, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Isparta, 2019, s. 52-169.

Betûl / Betûl-i Azrâ

İffetli ve namuslu kadın anlamına gelen Betûl ismi eserde Betûl-i Azrâ tamlamasıyla da geçmektedir.

*Müeşşir oldu o dergâha ilticâ-i Betûl
Habîb habîbesinün ilticâsın itdi kabûl (I / 43)*

Bu beyitte Hz. Fâtıma'nın ölmeden önce babası Hz. Peygamber'e kendisinin gelişini kabul etmesini istediğini ve bu isteğinin kabul edildiği anlatılmaktadır.

Hz. Fâtıma eserde sözü samimi olanların büyüğü anlamındaki Sıddıka-ı Kübrâ ve haysiyet ve şeref hazinesinin incisi mânâsına gelen "Dürr-i genc-i vakâr" sıfatlarıyla da geçmektedir:

*Bir de 'Azrâ'ıl elini halka-yı derbe vurup
Vahşeti emma hanım Zehrâ vücûdun doldurup
Geldi poşt-ı bâbda kapı Şıddıka-ı Kübrâ durup
Sesledi kimsen sen âhîr arturur şavtun enîn (II / 7)*

Bu dörtlükte Hz. Peygamber'in canını almak için gelen Azrail karşısında Hz. Fâtıma'nın vahşete kapıldığı ifade edilmiştir. Yine Hz. Zehrâ'nın şiddete maruz kaldığının ifade edildiği aşağıdaki dörtlükte o haysiyet hazinesinin incisi olarak anılmıştır.

*Âşikâr 'arz itmerem netdi sene ol nâ-bekâr
Darb-ı sîliden kulağın parçalandı ahdı şâr
Gül cemâlün oldu nîlî ey Dürr-i genc-i vakâr
Kâtilün mutlak o bî-imândı yâ Zehrâ senün (IV / 5)*

Fedek Olayı ve Hz. Fâtıma

Hz. Peygamber'in vefâtının ardından Fâtıma ile Abbâs b. Abdülmuttalib Halîfe Ebû Bekir'e gelerek babasının Fedek ve Hayber'deki mirasından hisselerini istediği bilinmektedir. Hz. Peygamber bu arazilerin gelirlerini yolculara, misafirlere, amme işlerine ve ailesine harcamaktaydı. Halîfenin de onlara, Hz. Peygamber'in peygamberlerin miras bırakmayacağına dair hadîsini hatırlatarak mirasının söz konusu olamayacağını, ancak ailesinin geçiminin eskiden olduğu gibi yine buraların gelirinden sağlanacağını, kendisinin bu araziye Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde kullanacağını söylediği belirtilmektedir. Hz. Âişe ile diğer bazı sahâbilerin bu hadisi tasdik

etmeleri üzerine miras iddiasından vazgeçildiği, ancak Hz. Fâtıma'nın halifenin bu tavrına gücenerek vefât edinceye kadar onunla bir daha bu konu hakkında konuşmadığı aktarılmaktadır (Kandemir 1995: 219; Algül 1995: 294-295; Azimli 2011: 77-79). Hz. Ebû Bekir'in Fâtıma'ya haksızlık ettiği iddiasıyla kaydedilen bir başka rivâyet daha bulunmaktadır. Bu rivâyete göre, Hz. Fâtıma'nın Fedek hurmalığını Rasûlullah'ın kendisine hibe ettiğini söylemesi üzerine Hz. Ebû Bekir'in Fâtıma'dan şahit istediği, onun da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i şahit gösterdiği, halifenin Hz. Ali'nin şehâdetini davacının kocası olması sebebiyle geçerli saymadığı ve yalnızca Ümmü Eymen'in şehâdetini de yeterli görmediği belirtilmektedir (Algül 1995: 294).

Kerbela mersiyelerinde Hz. Fâtıma'nın geçtiği bazı kısımlarda Fedek Olayı da geçmektedir. Yukarıda ifade edilen bu olay *Âsî Dîvânı*'nda, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Fâtıma'dan Fedek arazisi için delil istediği, onun da delil olarak Hz. Peygamber'in imzası bulunan hücceti gösterdiği ve sonrasında Hz. Ebû Bekir'in bu hüccete rağmen Fedek'i vermeyerek ona şiddet uygulandığı şeklinde anlatılmaktadır. Şî mezhebince yaygın olan bu bakış açısının izleri eserde açıkça görülmektedir. Bu olayla ilgili "Ahvâlât-ı Hazret-i Zehrâ (a.s.) Vaka-ı Fedek" başlığı altında verilen manzûmenin ilk kısmı şöyledir:

*Vârisem Rasûl-i Hudâ'ya men eyleme halîfe cefâ mene
Bu Fedek sizündür eger atam hâtırına eyle 'atâ mene
Gör olar Peyember buna rızâ
Fâtıma göre bir bele cefâ*

*Eldeki kabâle delilidür keşf ider hamı halka bu sözi
Sağlığında eyliyüpdü merhamet kim mene bu mülki atam özi
Gör atam rızâdur bu bârede eşkile dola Fâtıma gözi
Hansı bir delilile görmüsüz bir bele cefânı revâ mene (XI/1-2)*

Hz. Fâtıma eserdeki beyitlerde devamlı cefa çeken, şiddete uğrayan, ağlayan bir imajla gösterilmiştir. Ancak bunun yanında onun şerefli, namuslu, sözüne güvenilir bir kadın oluşu da aktarılmıştır. *Dîvân*'da Hz. Fâtıma için gözyaşı dökerek mersiye yazmanın karşılığı onun şefaatine ermek olarak ifade edilmiştir.

2. Hz. Zeynep

Kerbelâ konulu edebî eserlerde adı Hz. Fâtıma'dan sonra en sık geçen kadın karakter Hz. Zeynep'tir. Âsî de *Dîvân*'da Hz. Zeynep'ten pek çok manzûmede bahsetmiştir. Hz. Zeynep'in babası Hz. Ali, annesi ise Hz. Fâtıma'dır (İbn Sa'd 2015: 472). Hz. Hüseyin'le beraber Kerbelâ'da olan, âşûrâ günü yaşananlara şahit olan ve esâret döneminde Kerbelâ mesajını insanlara duyuran kişi olarak bilinmektedir (Ebu Mihnef 2012: 142-215). 626 yılında Medîne'de dünyaya gelmiştir. Lakaplarından bazıları Âkile-i benî Hâşim, Âkile-i Tâlibiyyîn, Muvassaka, Ârife, Âlime, Muhaddese, Fâzıla, Kâmile, Âbide-i Âl-i Ali'dir. Hz. Zeynep'in dedesi Hz. Peygamber'den, Annesi Hz. Fâtıma'dan ve babası Hz. Ali'den hadîs rivâyet ettiği söylenmektedir. Kerbelâ Olayı süresince birçok fedakârlık yaptığı bilinen Hz. Zeynep, Zeynelâbidîn'in koruyucusu ve esirlerin öncüsü olarak anılmıştır. Ayrıca o, şehit kızı, şehit kardeşi, şehit annesi ve şehit halası olmuştur (Muhaddisi, 2018: 517-518).

Âsî Dîvânı'nda Hz. Hüseyin ile birlikte adı sıkça geçen Hz. Zeynep on iki başlıkta işlenmiştir. Ayrıca beş manzûmede de redif olarak kullanılmıştır. Hz. Hüseyin'in Hz. Zeynep'e hitaben söylediği aşağıdaki dörtlükte de redif olarak geçmektedir:

Ğam tîri dime bağrın onun delmedi Zeyneb
Her lahza çılınca cânı dincelmedi Zeyneb
Âhîr getürdüm men özi gelmedi Zeyneb
Bu gelmememağın sırrı nihândı bacı Zeyneb (XLVI/9)

Eserde Zeyneb-i ismet-mekîn, Zeyneb-i Kübrâ, Zeyneb-i ismet-meâb, Zeyneb-i elem-keş, Zeyneb-i gam-perver gibi sıfatlarla anılmıştır. Hz. Hüseyin'in ve diğer şehitlerin savaş meydanına gidişlerinde, savaş meydanındaki ahvallarında ve şehit olduktan sonraki durumlarında Hz. Zeynep'in adı sürekli geçmektedir. Ayrıca Âsî onun çadırlara düzenlenen saldırılarda uğradığı işkencelere, Ehl-i Beyt kadınlarına destek olmasına ve Kûfe'ye götürülüşünde ve sonrasında yaşadıklarına da yer vermiştir. Bu manzûmelerde geçen örneklerden bazıları şöyledir:

Muhabbet eylegilen Zeynebîle Gülşüm'e
Analık eyle hemîşe o iki mağmûme (I/53)

Hız. Zeynep'in Kûfe'de iken kendi şerefinden vazgeçiş ve elleri bağı ve kurtuluş ümidinin olmayışının aktarıldığı örnek dörtlükte yüksek mevkideki hanımlar için kullanılan ismet-meâb ifadesi Hız. Zeynep'e atfedilmiştir:

Öz'izzetinden el çeker bu **Zeyneb-i 'işmet-meâb**
 Kolları bağı Kûfe'de maħal içinde bî-necât
 Teşkil-i küfri maħv ider bir nev' bu 'ulyâ cenâb
 Aħsen şedâsı cânib-i Hakk'dan ona her an gelür (XXII/11)

Hız. Fâtıma'nın ölümünün anlatıldığı kısımda Hız. Zeynep'in feryâd ediş i şöyle aktarılmaktadır:

Huşûş-ı Zeyneb-i Kübrâ o Ğam-keş-i devrân
 Ana diyup yanup eylerdi muţtaasıl efgân (I/99)

Hız. Hüseyin'in savaş meydanına gitmeye teşebbüs ettiğinde Hız. Zeynep'in gama boğularak ağladığının anlatıldığı manzûmede, Hız. Hüseyin, Hız. Zeynep'e ağlamaması gerektiğini ve çadırlara dönmesini söylediği kısım ise şöyledir:

İtme nevâ tökme çoh gözyaşuvı dâmene
 Durma kayıt haymeye gelme bele şıvene
 Ağlama sen ağlasan bacı yeter ğam mene
 Ehl-i cefâ bir bele hâli inan aħtarur (XXXI /13)

Hız. Hüseyin'in Şimr tarafından baş kesilmek üzereyken Hız. Zeynep'in oraya gitmesi, saçlarını yolarak feryâd etmesi, cefâ çekmesi ve duyduğu acılar eserde şöyle ifâde edilmiştir:

Gördü issi kumlar üste Şimr yılmış kardaşın
 Hancer-i bürrân elinde istüri kessin başın
 Saçların yoldu töküüp ruhsâra kanlu göz yaşın
 Özlükundan eyle çıhdı **Zeyneb-i 'İsmet mekîn** (II/37)

Görmeseydi ger sene şânî ayak zulmin revâ
 Eyliyenmezdi o zulmi Zeyneb'e **Şimr-i deĝâ**
 Bir belâlı Zeyneb oldu bu cefâya mübtelâ
 Bir de kalbün bu cefâdan yandı yâ Zehrâ seniün (IV/10)

Daha sonra Ehl-i beyt kadınlarının ve geride kalanların Şimr'e esir olmalarını Âsî, Hız. Zeynep'in dilinden aktarmaktadır:

Düşmenlerin perçemleri bu çölde ser-tâ-ser esir

*Yerde kalan bu perçemun şabrım telin ana kesir
Oldu yaķinim kızlarım bugün olar Şimr'e esir
Kalmaz penâhu Zeyneb'un sensiz dilâver ķardaşım (XLV/5)*

Hız. Zeynep, eserde, acılara annesi Hız. Fâtıma gibi sabreden, gördüğü işkenceler karşısında metanetle durup kızları etrafında toplayan, Hız. Hüseyin için her türlü belaya katlanan bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Bu ifâdelerin geçtiği örnek kısımlardan biri aşağıdaki gibidir:

*Rûh-ı Fâtıma-yı Zeyneb hâzîn-i şabr iden belâya anası tek
Bahmadı salup Şimr kaçısı ğamlu başına kara bir leçek
Serperest-i itâm Şâh-ı dîn hurde kızları yığdı tek-be-tek
Ķardaşım yolunda dirdi çolh hõşdu yüz vere her belâ mene (XI/14)*

Âsî, *Dîvânı'nda* Hız. Zeynep'in Hız. Hüseyin'in dert ortağı olduğunu Hız. Hüseyin'in dilinden şöyle aktarmıştır:

*Gel ey olan mene miñnet şeriki Zeyneb gel
Belâ u derd u muşibet şeriki Zeyneb gel (XXXIX /128)*

Âsî, eğer Hız. Hüseyin'in kanıyla din kıymet bulacaksa onun ölümünden sonra dinin kıymet bulmasında Hız. Zeynep'e muhtaç olduğunu ifade etmektedir:

*Eğerçe hûn-ı Hüseynile dîn tapupdu revâc
Hüseyn'den sonra dîn oldu Zeyneb'e muhtâc (LIX/6)*

Hatta bir sonraki beyitte Hız. Zeynep olmasaydı dinin adının ve Hız. Ali'nin adının dahi söylenmeyeceğini belirtmiştir:

*Ger olmasayda hanım dîn adı diyilmezdi
Babası Ķazret-i Yâsîn adı diyilmezdi (LIX/6-7)*

Burada ifade edilmek istenen düşüncenin Kerbelâ Olayı'nın şahidi olarak Hız. Zeynep'in bu durumu kendinden sonraki kuşaklara aktarmada önemli rol üstlenmesidir. Hız. Zeynep olmasaydı Hız. Hüseyin'in ve ailesinin başına gelenlerin bilinmeyeceği ve İslam tarihi açısından oldukça elim olan bu vakanın doğru anlaşılacağı düşünülmektedir. Çünkü Şii'lerin inandıkları mezhepsel anlayışın Kerbelâ Olayı sonrasında kendilerince daha haklı gördükleri bir evreye ulaşmasında Hız. Zeynep önemli bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısının izleri eserde de açıkça görülmektedir.

Âsî *Dîvânı*'nda Hz. Zeynep Kerbelâ Olayı sonrasında çadırlara düzenlenen saldırılarda kendisi gibi şiddete uğrayan diğer kızlara kol kanat geren ve teselli veren bir görev de üstlenmiştir. Bu duruma örnek kısımlardan biri şöyledir:

*Gözlerin açdı didi ey 'amme târâc olmuşam
Tîr-i kîn-i zulme bu şahrâda âmâc olmuşam
Ma'cerim yohdur başımda setre muhtâc olmuşam
Ne revâdur 'amme kalsun baş açuk tâze gelin
Gelse ger bir sâtire ahîr gümânun vir mene
Koyma itsün nev' 'arusun nâle gelsün şîvene
İtdi fermâyiş kızım hem-derdidür 'ammun sene
'Amûvi sen tek soyuplar bu gurûh-ı müşrikîn (LIII / 22-23)*

Ayrıca *Dîvân*'da onun kardeşlerinin ölümünün ardından şerefının ve makamının elden giderek esir düştüğü, baş örtüsüz halde Kûfe'ye götürüldüğü, bundan önce daima ipekli ve nakışlı atlas gibi kıymetli kıyafetler giydiğini ancak şimdi başı açık halde oldukça rezil bir kıyafetle esir düştüğü ifade edilmektedir. Bu haldeyken bile buna katlandığı da belirtilmiştir:

*Ölüp kardeşlerim elden gidiüpdür 'izzet u câhım
Olup indi esîr-i Hülî u Şimr u Sinân Zeyneb*

*Çekelle Kûfe'ye ey gün meni bî-sâtir u ma'cer
Nece gitsün o şehre kim görüp çoh 'izz u şân Zeyneb*

*Hanımluk itmüşem men Kûfe-yi virânenen beş il
Giyerdi egnine dâ'im libâs-ı perniyân Zeyneb*

*Gider ne nev'i indi baş açuk erzel libâsile
Dözer âyâ bu hâle Duht-ı mîr-i mü'mînân Zeyneb (LXIII / 34-37)*

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi *Dîvân*'da Ehl-i beyt kadınlarının başı açık halde esir düşmeleri onlar için oldukça hazin bir durum olarak aktarılmıştır. Eserde baş örtüsü için macer kelimesi kullanılmıştır. Âsî, eserinde çoğu yerde macer için mücadele edildiğini ve çadırların soyulması esnasında bir köhne macere dahi el uzatıldığını

anlattığı kısımlarda kadının baş örtüsünün onlar için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3. Fâtıma Ümmü'l-Benîn

Hız. Ali'nin Hız. Fâtıma'dan sonraki eşidir. Saygınlığı yüksek bir hanım olarak bilinmektedir ve asıl adı Fâtıma bint-i Hizâm'dır. Dördü de Kerbelâ'da şehit düşen Abdullah, Ebû'l-Fazl, Ca'fer ve Osman'ın annesi olmasından dolayı "oğulların annesi" anlamına gelen Ümmü'l-Benîn adıyla anılmıştır (Muhaddisi 2018: 478). Eserde Fâtıma Ümmü'l-Benîn adıyla geçtiği beyit aşağıdaki gibidir:

*Anası Fâtıma Ümmü'l-benîn kucakında
O gün vardı hemân gönçe gül budakında (I/1)*

4. Sekîne /Sükeyne

Hız. Hüseyin'in kızıdır (İbn Sa'd 2015: 481) ve asıl adının Emine olduğu rivâyet edilmektedir. Sâkine, Sekîne veya Sükeyne olarak bilinen lakabının ona annesi Rubâb tarafından verildiği aktarılmaktadır. Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da âşûrâ günü ona "Kadınların seçkini" lakabını verdiği ifade edilmektedir. Bilgili ve döneminin kadın şairlerine şiir eleştirmenliği yapacak kadar şiire yatkın (Savaş, 2019: 447) ve Arap edebiyatına hâkim olduğu aktarılan Sekîne'nin 735 yılında vefât ettiği bilinmektedir (Muhaddisi 2018: 412-413). Ayrıca Sekîne'nin güzel, duygulu, asaletli ve zeki olduğu da aktarılmaktadır (Görgün 2010: 45; Karaca 2010: 63).

Eserde iki başlık altında ve çeşitli manzûmelerde abisi, amcası ve babasının şehâdetlerinin ardından ağlaması ve feryâd etmesiyle birlikte çadırlardaki durumu, derde gark olması ve âh etmesi anlatılmıştır. Örnek beyitlerden bazıları şöyledir:

*'Ale'l-ıhuşû Sekîne yanar fiğân eyler
'Amu diyir yüze eşkterîn revân eyler (I/212)*

Yukarıdaki beyitte gözyaşları içinde figan ettiği ifade edilmiştir.

*Hiyâma getmağa kalmıııdu bir de rü mende
Sekîne'den meni leşker idüııdü şerm-ende (I/225)*

Âsî yukarıdaki beyitte Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da karşısındaki askerlere gidip su istemesi ve suyu alamayınca Sekîne'nin yüzüne bakacak hali olmadığını ve çadırlara gidecek yüzü kalmadığını anlatmaktadır. Ayrıca Sekîne'nin ahının dumanını gölge yaparak yaralı kardeşi Ali Asgar'ın hararetini almak istemesini söyle aktarmaktadır:

*İde Sekîne sene sâyebân-ı düde-yi ahın
Yaralısın anam oğlu hevâda çohdu harâret (XLIX/20)*

Sekîne eserde ölümlerin ardından ağıt yakmasının yanında onlar için dua da etmektedir. Rubâb'ın oğlu Ali Asgar'ın naaşının Kûfeli askerler tarafından alınmaması için Sekîne'den dua etmesini istediği örnek beyit ise şöyledir:

*Gel du'â eyle Sekîne Şâm u Kûfe leşkeri
Tapmasun belki kızım na'sı 'Alî Asğar'ı (XL/1)*

5. Gülsüm

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın kızı (İbn Sa'd, 2015: 469), Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Zeyneb'in kız kardeşidir. Hz. Hüseyin ile birlikte Kerbelâ'ya gitmiş ve esir olarak Kûfe'ye götürülmüştür. Esirliği süresince de Hz. Hüseyin'i korumadıkları için Kûfe'lilere kızdığı ve bunu da açıkça söylediği aktarılmaktadır (Muhaddisi 2018: 469).

Âsî *Dîvânı*'nda Gülsüm'ün, çadırlara düzenlenen saldırılardaki ahvâline ve ölenlerin ardından duyduğu üzüntüye yer verilmiştir. *Dîvân*'da Gülsüm adının geçtiği örneklerden bazıları şöyledir:

*Muhabbet eylegilen Zeynebîle Gülşüm'e
Analık eyle hemîşe o iki mağmûme (I/53)*

*Zibeski eyledi Gülşüm'e fevc-ı miñnet hucûm
Dolandı tapdı 'alem-dâr na'sın ol mağmûm (LIX/57)*

*Nazar kıl 'amme cân Gülşüm-i zâra
Nece gör bir töküir kanyaş 'izâra
Tevakkuf eyle 'alem başun üste ta açâ Gülşüm
Dalunca âye-yi Fetih'i ide Ruqayye kırâ'at (XLIX/19)*

Yukarıdaki manzûmelerde Gülsüm de ölümler karşısında kanlı yaş döken, ağlayan ve gam çeken bir kadın olarak tasvir edilmiştir.

6. Leylâ

Hz. Hüseyin'in eşi ve Ali Ekber'in annesidir. Halk arasında yaygın olan görüşün aksine kaynaklarda Kerbelâ, Kûfe ve Şam'da geçen olaylarda adının zikredilmediği aktarılmaktadır (Muhaddisi 2018: 336).

Âsî ise eserinde, Kerbelâ'da Leylâ'nın da olduğunu ve oğlu Ali Ekber'in ardından feryâd ederek dua ettiğini ve ağıt yaktığını ifade etmektedir. İlgili beyitlerden bazıları şöyledir:

*Revâdı Ekberivi öldüre bu ehl-i cefâ
Çeke hıyâmda Leylâ sadâ-yı vâ-veledâ (I/135)*

*Tapupdu Leylâ-yı gam-dîde Ekber'in na'sın
Çeküp kenâra Şebîh-i Peyğamber'in na'sın (LIX/19)*

*İnân-ı merkebi Leylâ-yı gam-keşîde dutupdur
Açup du'âya temâm el muhadderât-ı hadâret (XLIX/24)*

Yukarıdaki örnek beyitlerde olduğu gibi Leylâ adı gam çeken anlamlarına gelen "Leylâ-yı gam-dîde" ve "Leylâ-yı gam-keşîde" tamlamalarıyla birlikte de geçmektedir.

*Çardaş 'Alî gel âteş-i hicre bele vurma etek
Bah gör nece ağlur yanur âl-i peyember tek-be-tek
Bu gamlu şahrâda 'aceb koydun anan Leylâ'nı tek
Gam kalbini kan eyliyüp gözden töker kanyaş 'Alî (XXIX /3)*

Bu bentte de Âsî, Sekîne'nin dilinden, Leylâ'nın oğlu Ali Ekber'in ölümünün ardından çölde yalnız kalarak kanlı yaş döktüğünü aktarmaktadır. Ayrıca annesi Leylâ ile birlikte Hz. Peygamber'in Ehl-i beytinin de ağladığını ifade etmektedir.

7. Rukayye

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ Olayı'nda üç dört yaşlarında olduğu rivâyet edilen kızıdır. Şam'da bir gece çok ağlaması ve babasını görmek istemesi

üzerine Yezîd'in ona babasının kesik başını göstermesi üzerine vefât ettiği söylenmesi Şiîler arasındaki yaygın rivâyettir (Muhaddisi, 2018: 406).

Eserde Kerbelâ Olayı'ndaki kadınların ölenin ardından Kur'an okumalarına da değinilmiştir. Rukayye'nin esir oluşu ve onun Fetih sûresini kırâat ettiği şöyle aktarılmaktadır:

*Şehâdet emri olur Aşğarile müstahkem
İder Rukayye'de emr-i esâret-i muhkem (XXXIX / 110)*

*Tevakkuf eyle 'alem başun üste ta açâ Gülşüm
Dalunca âye-yi Fetih'i ide Rukayye kırâ'at (XLIX/19)*

Âsî Rukayye'nin esir düştükleri Şam'da babası Hz. Hüseyin için ve içindeki buldukları hal üzerine halası Hz. Zeynep'e seslendiği manzûmede onun için afîfe yani namuslu temiz sıfatını kullanmaktadır:

*Nece ağlamaz o 'afife kız
Ki 'izâra zülfü niğâb ola
Bu sağır sineyle 'amme cân (LXXIV / 2)*

8. Fâtıma bint Hüseyin / Suğrâ

Hız. Hüseyin'in Ümmü İshak'tan olan ve 660 yılında doğduğu bilinen kızıdır. Kerbelâ Olayı esnâsında orada olanlardan biri olduğu ve sonrasında Şâm'a götürülenler arasında bulunduğu bilinmektedir (Çubukçu 1995: 226). Hız. Hasan'ın oğlu Hasan'la evlenmiştir. Onurlu ve ilim ehli biri olarak bilinen Fâtıma'nın hadis rivâyet ettiği de aktarılmaktadır (Muhaddisi 2018: 179). *Dîvân*'da Hız. Hüseyin kızı olan Fâtıma'nın adı Fâtıma-ı Suğrâ ve Suğrâ şeklinde "Zebân-ı Hâl-i Fâtıma-ı Suğrâ Hitâb-ı Be-Alî Ekber" ve "Zebân-ı Hâl-i Hazret-i Suğrâ / Zebân-ı Hâl-i Hazret-i Suğrâ Be-Hazret-i Alî Ekber (a.s.)" başlıklarında ve bu başlıklar altında verilen manzûmelerde geçmektedir.

*Revâdur gör 'Alî Suğrâ senün tek gülden ayrılısun
Çetiündür 'aşk gül-i bî-bâl u per bülbülden ayrılısun
Ata 'amme bacı gitsün elim bir elden ayrılısun
Vağanda qalmasun bir kes bu bîmârun perestârı (XX/4)*

Bu mersiyede Ali Ekber'in ölümü ve ondan ayrılmanın verdiği üzüntüyle Suğra'nın kanlı yaş döktüğü ifâde edilmektedir. Devamında

ise yetim, korumasız, güçsüz ve hasta olduğu yine Suğra'nın kendi dilinden şöyle aktarılmıştır:

*Öziin bir 'ömridür men bester-i ğamda giriftârem
Yetimem nâ-ħlōşam ħardaş 'alilem bî-perestârem
Durabülmem ayaka ħakatim ħalmıyupdu bîmârem
Yolun ğerd u ğubârın yüz gözünden ta silem bârî (XX/8)*

9. Rubâb

Rubâb, Hz. Hüseyin'in eşi, Sekîne ve Ali Asgar'ın annesidir. Kerbelâ yolculuğunda ve Şam'a götürülenler arasında olduğu bilinmektedir. Medîne'ye döndükten sonra Hz. Hüseyin için mersiye okuduğu ve yas tuttuğu ifâde edilmektedir. 681 yılında vefât etmiştir (Muhaddisi 2018: 405).

Eserde Rubâb'ın yer aldığı yerler genellikle Ali Asgar'ın susuzluk çekmesi ve öldürülmesinin anlatıldığı kısımlardır. Bu kısımlarda evladının ölümü üzerine üzülen bir anne olarak aktarılmıştır:

*Uşakların hamusından onı çoħ isterdi
Ħanım Rubâb'dan artuħ muħabbet eylerdi (XXXIX/146)*

*Kemâl-i ħasretile bir Rubâb'a itdi naħar
Didi ana digürüm bes hani 'Alî Aşğar (XXXIX/154)*

Rubâb'ın, oğlu Ali Asgar'ın ölümü karşısında metanetini koruduğu, edebini koruyarak kendinden geçmemek için dirayetle kaldığını, akan gözyaşını yine edeple silerek Hz. Zeynep'ten oğlunu aldıktan sonra çadırına giderek orada ağladığı şöyle anlatılmaktadır:

*Görende Aşğar'ını ħan dutupdu yüz gözini
Ħayâ idüp ħanım aşlâ yitürmedi özini*

*Salup aşaka başın sildi dîde-i terini
Edeble Zeyneb-i Kübrâ'dan aldı Aşğar'ını*

*Getürdü ħaymesine izn virdi gözyaşına
Ħoyup yere ħanım ol dolandı bir başına (XXXIX/ 140-142)*

Dîvân'da ölenlerin arkasından Kur'ân-ı Kerîm okuyanlardan biri de Rubâb'tır. İlgili kısımlardan biri aşağıdaki gibidir:

*Kelâm-ı nâṭıḳ özünsen velî Rubâb'a nazâr kıḳ
Dutupdu Muşḫaf elinde idür dem-â-dem işâret (XLIX/22)*

10. Ümmü Eymen

Eserde Hz. Fâtıma dışında Kerbelâ'da yer almayan ancak adından söz edilen bir diğer kadın ise Ümmü Eymen'dir. Hz. Peygamber'in dadısı olan Ümmü Eymen'in künyeleri Ümmü'z-Zabâ ve Ümmü Üsâme'dir. Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren ona dadılık yapan Ümmü Eymen'in Hz. Âmine'nin vefatından sonra da büyüyene kadar Hz. Peygamber'i yalnız bırakmadığı bilinmektedir (Erul 2012: 317; İbn Sa'd 2015: 242).

Eserde Ümmü Eymen'den muteber bir hadis aktarıldığının ifâde edildiği manzûmede yer alan bir beyitte bahsedilmiştir. İlgili beyit şöyledir:

*Ḥadîş-i mu'teberim vardı Ümm-i Eymen'den
Ona da ceddîm özi zıkr idüp işit menden (LIX/144)*

Âsî Dîvânı'daki Kerbelâ mersiyelerinde geçen kadınların farklı kişisel özelliklerinin yanında soyulmaları, şiddete maruz kalmaları, Kur'ân-ı Kerîm okumaları, temiz pak ve iffetli oluşları, kendinden önce kardeşlerini düşünmeleri, haksızlığa uğramaları, susuz kalmaları, esir düşmeleri ve acılar içinde mersiye söylemeleri gibi ortak özellikler çerçevesinde de aktarıldığı görülmüştür.

Bu ortak özelliklerin *Dîvân*'da bir arada kullanıldığı bazı örnekler de bulunmaktadır. *Dîvân*'daki manzûmelerde kadınların hemen hemen hepsi ölenlerin arkasından mersiye okumuş ve acısını dile getirmiştir. Bunun yanında Hz. Hüseyin'in ölümü karşısında tüm kadınların Kur'ân-ı Kerîm okudukları da ifâde edilmiştir:

*İdüpdü Fâtıma göz kâsesin gülâbla leb-rîz
Bahur sene bu haremle idülle âye tilâvet (XLIX /21)*

Dîvân'da namuslu ahlaklı olan Ehl-i beyt kadınlarının arkasından askerin atla saldırdığı, bu durum karşısında yaşadıkları korku, şiddete uğramaları, başlarındaki örtü ve üzerindeki eşyalar için soyulmaları, eziyet ve zulüm görmeleri aktarılmaktadır:

*Bânûvân-ı hîşmetin ardınca at saldı sipâh
Birbirine qorhudan etfâl apardılar penâh
Bülmürem ne nev'i soydu Fırka-yı â'yîn tebâ
Maqtele bahsa büliür keyfiyyetin her nüktebîn
Sanma cev-r-i zulmden eşrâr-i Kûfe doydular
'İtret-i Peyğamber' i hem döydüler hem soydular
Başlarında ne 'abâ ne köhne ma'cer koydular
Eylemişdi her kıızı neçe sitem-pîşe kemîn (LIII/ 15, 20)*

*Dîvân'*da Kerbelâ Olayı esnasında ve sonrasında susuz bırakılmaları ve susuzluğun verdiği acı eserdeki tüm karakterlerin içinde bulunduğu ortak bir durumdur. Kûfeli askerlerin çadırlara düzenlediği saldırılarda korkudan çöle kaçan bir kızın susuzluktan ölmek üzereyken yabancı bir atlının ona su vermek istemesi üzerine çadırlarda kalan susuz kardeşi aklına gelerek suyu kabul etmeyip, içmeyip vefa göstermesinden şöyle söz edilmektedir:

*Bir bacım var haymede süz-ı 'aşeş dilden salup
Tâkat-i şabrın hevânun issisi elden alup
Bülmürem imdi susuzluktan ölüpdür ya qalup
Men gelende haymede gâşy eylemişdi ol hazîn
Nefsini öz bacısı nefsdan ol kız seçmedi
Hâzret-i 'Abbâs tek resm-i vefâdan geçmedi
Her ne ısrâr eyledim âhir o kız su içmedi
Öz vefâsı 'âleme virdi nişân ol meh-cebîn (LIII /29-30)*

Eserde Kerbelâ Olayı'nda adı geçen kadınların bir diğer ortak özelliği başlarındaki baş örtüsünün alınması karşısında duymuş oldukları acıdır. Bu durum *Dîvân'*da sıkça dile getirilmiştir. Örnek beyitlerden bazıları şöyledir:

*Hamı libâsımızı eyliyüpdiler târâc
Qalupdu âl-i 'Ali köhne ma'cere muhtâc
Vura vura alınupdur temâm ma'cerler
Salupla meh yüze giysü benât-ı Peyğamber (LIX /93-94)*

*Dîvan'*da kadınların bir diğer ortak özelliği de esir düşürülmeleridir. Hanımların, küçük kızların tamamının başta baş örtüleri olmak üzere tüm değerli eşyalarının soyulduğu ve esirlik elbisesi giydirilerek esir edildikleri şöyle aktarılmıştır:

Öz eliyle bir-be-bir hâremlerin
 Aldı zîb u zînet esâsını
 Hem soyundurup hürde kızlarını
 Giydürüp esâret libâsını
 Yâda sal gözüm bir hanımların
 Neççe sâ'at ondan sonra seni
 Kalmadı o köhne libâslar (L/18)

Sonuç

Türk edebiyatında Kerbelâ hadiseninin izleri anlatılırken orada şehit olanların yanı sıra olayı yaşayan ehl-i beyt kadınlarının da ahvâllerine yer verilmiştir. Âsî de tamamen Kerbelâ mersiyelerinden oluşan *Dîvânı*'nda Kerbelâ kadınlarına ve bu kadınların Kerbelâ Olayı öncesinde, yaşanırken ve sonrasında yaşadığı durumları ifade etmiştir. Kerbelâ Olayı'nda yer alan kadınların çektiği acıları, feryâtlarını, duâlarını, ölenlerin ardından ağıt yakmalarını, Kur'an okumalarını, uğradıkları zulmü acıklı bir dille aktarmıştır. Ayrıca eserde Kerbelâ Olayı'nda bulunmayan Hz. Fâtıma ve Ümmü Eymen'den de bahsedilmiştir. Hz. Fâtıma'nın ölümü, Fedek arazisi üzerine yaşananlar ve vefatı esnasında Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in üzüntüleri ve ağıt yakmaları anlatılmıştır. Hz. Zeynep'in Hz. Hüseyin'in şehit edilişi ve sonrasındaki üzüntüsü ve ağıt yakmasına, çadırlara düzenlenen saldırılarda kadın ve çocuklara kol kanat germesine, uğradığı zulme, Şam'a götürülüşüne ve sonrasında yaşadığı olaylara yer verilmiştir. Ayrıca eser, dört oğlu Kerbelâ'da şehit düşen Fâtıma Ümmü'l-Benîn, abisi, amcası ve babasının şehadetine tanıklık eden Sekîne ve abisi Hz. Hüseyin'in şehadetinin ardından baş açarak feryâd eden Gülsüm'ün tasvirlerini de sunmaktadır. Eserde oğlu Ali Ekber'in ardından ağıt yakan Leylâ ve Fetih sûresini kıraat ettiği ifade edilen ve esirler arasında adı geçen Rukayye'den de bahsedilmektedir. Kerbelâ kadınları *Dîvân*'da şehit kızı, şehit annesi, şehit kardeşi ve şehit halası olarak ağıt yakan, feryâd eden, ölenlerin ardından Yasin, Fetih gibi sûreler okuyan, soyulan, darp edilen, esir düşen, zulme uğrayan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında onlar, yaşadıkları derin acılar içinde dahi metanetle birbirlerine destek olan güçlü karakterler olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca eserde onlara verilen isim ve sıfatlara da değinilmiştir. *Dîvân*'daki

manzûmelerde Hz. Fâtıma'nın Sıddıkâ-ı Kübrâ, Betül-i Azrâ, dürr-i genç-i vakar, Zehrâ; Hz. Zeynep'in, Zeyneb-i İsmet-mekîn, Zeyneb-i Kübrâ, Zeyneb-i İsmet-meâb, Zeyneb-i elem-keş, Zeyneb-i gam-perver; Leylâ'nın Leylâ-yı ğam-dîde ve Leylâ-yı ğam-keşîde gibi isim ve tamlamaları da yer almıştır. Fatıma bint Hüseyin / Suğra, Rukayye ve Rubâb ise yalnızca isimleri ile işlenmiştir. *Dîvân'*da yer alan tüm kadınların ortak özellikleri, ölümler karşısında acı çeken, ağlayan, ağıt yakan, başlarındaki örtüye kadar soyulan, şiddete uğrayan, esir edilen ve cefa çeken kişiler olmalarıdır. Tüm bu imajlarla birlikte onlar güçlü, mağrur, güvenilir ve namuslu olmaları yönüyle de vurgulanmıştır. *Âsî Dîvânı'nın*, Kerbelâ hadisesini tüm yönleriyle yaşayan ve bu elim olayın taşıyıcıları olan kadın kahramanların özelliklerini ortaya koyan edebî eserlerin önemli bir örneği olduğu fikrindeyiz. Bu özgün eser üzerinde yaptığımız çalışmanın sonraki Kerbelâ ve kadın konulu araştırmalara fayda sağlayacağını umut ediyoruz.

Kaynakça

- ALGÜL, Hüseyin (1995), "Fedek", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XII, 294-295.
- ARSLAN, Mehmet ve Mehtap Erdoğan (2009), *Kerbelâ Mersiyeleri*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Ülkü (2008), "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies*, Yaz, 3-4, 279-334.
- ÇUBUKÇU, Asri (1995), "Fâtıma bint Hüseyin", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XII, 226.
- AZİMLİ, Mehmet (2011), *Dört Halifeyi Farklı Okumak Hz. Ebubekir*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- CEVAD, Muhaddisi (2018), *A'dan Z'ye Kerbelâ Ansiklopedisi*, Çev. Alparslan Gürel, Metin Atam Resul Nur, İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Yayınları.
- Ebu Mihnef (2012), *Kerbelâ Vakıası Vak'atu't-Taf*, İstanbul: Kevser Yayınları.
- ERUL, Bünyamin (2012), "Ümmü Eymen", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XLII, 317.

- GÖKDEMİR, Atila (2019), *Türk İslâm Edebiyatı'nda Hz. Fâtıma*, Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖRGÜN, Hilal (2010), " Sükeyne bint Hüseyin", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XXXVIII, 45-46.
- İbn Sa'd (2015), *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir Tabakat Hanımlar*, Çev. Mehmet Akbaş - Yusuf Ziya Keskin, İstanbul: Siyer Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1994), *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANDEMİR, M. Yaşar (1995), "Fâtıma", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XII, 219-223.
- KARACA, Fatma (2010), *Emeviler Dönemi Kadınının Durumuna Genel Bir Bakış Sükeyne Bint Hüseyin örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmed Fuad (1997), "Bizde Mersiye ve Mersiyeciler", *İstanbul Yeni Mecmua.*, 17 / 307-350.
- Meşhedî Hasan Aga Asi (1998), *Asi Divanı*, Tebriz: Beni Haşimi Yayınevi.
- Meşhedî Hasan Aga Asi, *Asi Divanı*, Tahran: İran Milli Kütüphanesi, 244.
- SAVAŞ, Rıza (2019), *İslam'ın İlk Asrında Kadın*, İstanbul: Siyer Yayınları.
- UÇAN, Muharrem ve Aysel Uçan (2017), *Kerbela Kadınları*, İstanbul: Kalender Yayınları.
- ULUIŞIK, Hatice (2020), *Hz. Fatıma*. Edt. Adnan Demircan, Şaban Öz, İstanbul: Beyan Yayınları.
- UZUN, Mustafa İsmet (1995), "Fâtıma-Edebiyat", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, XII, 223-226.
- YEKBAŞ, Hakan (2012), *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri*, Ankara: Asitan Kitap.

Elektronik Kaynaklar:

[http://www.nobar1.ir/%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%B2%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%A7%D8%B4%D8%B9%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B1%D8%AD%D9%88%D9%85-%D8%AD%D8%B3%D9%86-%D8%A2/ \(08.02.2019\)](http://www.nobar1.ir/%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%B2%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%A7%D8%B4%D8%B9%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B1%D8%AD%D9%88%D9%85-%D8%AD%D8%B3%D9%86-%D8%A2/ (08.02.2019))